

مفاهیم و اصطلاحات به کار رفته در کتاب

کلمه / مفهوم	توضیح
آتمسفر	لایه‌ی شفاف گازی شکل اطراف زمین به قطر حدود ۱۰۰۰ کیلومتر را اتمسفر گویند که از نظر فیزیکی و شیمیایی به لایه‌های مختلف از پایین به بالا تقسیم می‌شود.
آب شیرین	آبی که مقدار املاح و رسوبات آن به قدری کم باشد که برای نوشیدن یا آبیاری مزارع مناسب باشد.
آبیاری	رسانیدن آب به مزارع به شیوه‌های مختلف در زمان مورد نیاز گیاه.
آبیاری تحت فشار	نوعی روش آبیاری است که در آن به منظور صرفه‌جویی در مصرف، آب را بر اساس برنامه‌ریزی و زمان‌بندی خاص به صورت پودر و تحت فشار به گیاهان می‌رسانند. معمولاً در این روش، آبیاری در زمان‌های گرم و آفتابی روز انجام نمی‌گیرد.
آذرخش / صاعقه	تخلیه‌ی الکتریکی بین دو توده‌ی ابر یا بین ابرهای باردار و زمین است که به شکل جرقه یا درخششی در آسمان دیده می‌شود. آذرخش معمولاً با سروصدایی شدید همراه است که «رعد» نامیده می‌شود. به هنگام اصابت آذرخش به زمین، ترکیب گازهای موجود در اتمسفر تغییر می‌کند؛ یعنی اکسیژن می‌سوزد و مقدار آن کاهش می‌یابد و اما میزان ازت هوا بیش‌تر می‌شود.
آلودگی آب	تغییر کیفیت آب به شکل آلودگی فیزیکی، شیمیایی یا میکروبی که باعث می‌شود آب غیر قابل استفاده، خارج گردد. تغییر رنگ، بو، دما و شکل ظاهری آب نشانگر آلودگی آن است.
آلودگی حرارتی	افزایش دمای آب به نحوی که قابل استفاده نبوده و لازم است تا برای استفاده مجدد آب را خنک کنند.
ابر کومولوس	ابرهایی به شکل توده‌ای یا شبیه به گل کلم را گویند که نشانگر گسترش عمودی ابرها می‌باشد.
اثر گلخانه‌ای	ممانعت از برگشت انرژی حرارتی زمین به وسیله‌ی گازهای موجود در اتمسفر زمین را اثر گلخانه‌ای می‌گویند که باعث افزایش دمای زمین می‌شود.
اقلیم / آب و هوا	شرایط جوّی حاکم بر یک منطقه در مدت زمان طولانی را آب و هوا یا اقلیم آن منطقه می‌گویند.
اکوسیستم	مجموعه‌ی گیاهان و جانورانی را که با یکدیگر در یک محدوده‌ی مشخص زندگی می‌کنند؛ برهم اثر می‌گذارند و از هم تأثیر می‌پذیرند را اکوسیستم آن محل گویند.
انرژی جزر و مد	نیروی حاصل از جزر (پایین رفتن آب دریا) و مد (بالا آمدن آب دریا) در نواحی ساحلی گویند. برای بهره‌برداری از این نیرو توربین‌هایی در نواحی ساحلی مستقر می‌کنند که با قدرت آب می‌چرخند و انرژی تولید می‌کنند.

انرژی زمین گرمایی (ژئوترمال)	انرژی حاصل از گرمای زمین را گویند. به طور طبیعی، دمای زمین در هر صد متر عمق، ۳ درجه سانتی گراد افزایش می یابد. با تزریق آب به درون زمین و گرم شدن آن در درون لایه ها می توان این آب را بالا کشید و از گرمای آن استفاده کرد. در کشورهای ایسلند، زلاندو و ایالات متحده آمریکا از این انرژی استفاده می کنند.
انرژی فسیلی	انرژی حاصل از سوختن نفت، گاز و زغال سنگ را گویند. این مواد سوختی بر اثر تحول گیاهان و جانوران در درون لایه های زمین به مدت طولانی حاصل می شوند و جزء انرژی های تجدیدناپذیر محسوب می شوند.
انرژی هسته ای	انرژی موجود در هسته ی اتم رادیو اکتیو است که با شکستن یا پیوند دادن هسته ی این اتم ها مقدار بسیار زیادی انرژی آزاد می شود.
انفجار جمعیت	افزایش بسیار سریع تعداد جمعیت را در هر مکان، انفجار جمعیت گویند. انفجار جمعیت در قاره های آسیا، آفریقا و آمریکای جنوبی در چند دهه ی اخیر بیش تر از سایر نواحی جهان بوده است.
بلایای ثانویه	بلاهایی را گویند که پس از بلاهای طبیعی اولیه به وقوع می پیوندند؛ مثل زمین لغزه که پس از زمین لرزه ممکن است حادث شود یا شیوع بیماری های واگیردار پس از وقوع سیلاب ها.
بیابان / بیابان زایی	به سرزمینی بیابان گویند که شرایط محیطی آن برای گسترش زندگی جانوری و گیاهی مساعد نیست و فعالیت های زیستی در نواحی بیابانی به علت خشکی به شدت محدود و شکننده است. گسترش شرایط بیابانی و محدودتر شدن فعالیت های زیستی را بیابان زایی می گویند.
پدیده انسانی	در جغرافیا به ساخته های دست بشر، مثل جاده ها، شهرها، مزارع و ساختمان ها، پدیده ی انسانی گویند.
پدیده طبیعی	در جغرافیا به پدیده هایی مانند پوشش گیاهی، رودها، جنگل ها، دریاچه ها و همانند آن ها که انسان در پیدایش آن ها نقشی نداشته است، پدیده ی طبیعی گویند.
پس لرزه	لرزش های خفیف زمین را که پس از زلزله ی اصلی به وقوع می پیوندند، پس لرزه گویند.
پوشش گیاهی	بوته ها، درختچه ها و درخت های یک منطقه را که به صورت طبیعی و خودرو در آن محل وجود داشته باشند، پوشش گیاهی گویند.
تبخیر	تبدیل شدن مایع از حالت جامد یا مایع را به گاز تبخیر گویند.
تبخیر بالقوه	مقدار مایعی که می تواند در صورت وجود آب در یک محل به بخار تبدیل شود.
تبخیر واقعی	مقدار مایعی که طی زمان مشخص (یک سال) به بخار تبدیل می شود.
تخریب جنگل	بریدن یا سوزاندن درختان جنگلی و بهره برداری بی رویه از آن ها توسط انسان.

تراکم جمعیت	تعداد افراد ساکن در یک واحد سطح. برای محاسبه‌ی تراکم جمعیت در یک مکان، باید تعداد جمعیت را بر مساحت آن مکان تقسیم کرد.
ترسالی	بارندگی بیش از حد متوسط سالانه را در یک مکان، ترسالی گویند. در مقابل، خشک‌سالی به بارش کم‌تر از حد متوسط سالانه در یک مکان گفته می‌شود.
ترشیری (ترشیری)	دوره‌ای از دوران سنوزوئیک زمین‌شناسی است که حدود ۶۳/۵ میلیون سال به طول انجامیده است.
تسونومی (سونومی)	امواج بلند حاصل از فعالیت‌های زلزله یا آتشفشان‌های زیردریایی که اغلب در ژاپن بیش‌تر از سایر جاها اتفاق می‌افتد. ارتفاع این امواج گاه به بیش از ۲۰ متر می‌رسد و خساراتی را در نواحی ساحلی به بار می‌آورد.
تعادل محیطی	حالت تقریباً متعادل و پایدار در یک محیط طبیعی بین همه‌ی اجزای تشکیل‌دهنده‌ی محیط را تعادل محیطی گویند. در این حالت برتری یک جزء سبب نابودی اجزای دیگر محیط نمی‌گردد.
تکنولوژی/فناوری	مجموعه‌ی علوم و فنون و مهارت‌هایی که انسان در یک رشته‌ی علمی کسب کرده است.
توان بالقوه	توان بالقوه یا توانایی بالقوه عبارت است از توان موجود در هر ماده یا پدیده برای تغییر وضعیت در آینده، مثلاً در یک دانه گندم، توان بالقوه‌ی رویش و تولید یک بوته و خوشه گندم را دارد.
توده‌ی هوا	حجم بزرگی از هوا که در آن خصوصیات دما و رطوبت یکنواخت باشد. توده‌های هوا با استقرار بر روی مناطق، خصوصیات خود را به آن مناطق می‌دهند.
گردشگری	از نظر تاریخی به اشراف زادگان فرانسوی که برای تحصیل و کسب تجربیات زندگی به سفر می‌رفتند، گردشگر می‌گفتند. اصطلاح گردشگر از قرن نوزدهم معمول شد. بعدها در فرانسه این اصطلاح را برای کسانی به کار بردند که بر سرگرمی و گذران اوقات فراغت به فرانسه سفر می‌کردند. به این گونه سفرها بعداً گردشگری اطلاق شد و در سطح جهانی به کار رفت.
گرم شدن کره‌ی زمین	پدیده‌ی گرم شدن زمین، تغییر دمای زمین در اثر فعالیت صنعتی بشری است.
دید ترکیبی	توجه به عملکرد و ارتباط همه‌ی اجزای تشکیل‌دهنده یک محیط را نگرش یا دید ترکیبی (کل‌نگری) اطلاق می‌شود.
جابه‌جایی مواد	یکی از مراحل فرسایش که در آن مواد حاصل از تخریب به وسیله‌ی عوامل طبیعی حمل شده و از جایی به جای دیگر برده می‌شوند.
جاری شدن رودها	حرکت آب‌های ناشی از بارندگی یا ذوب یخچال‌ها و برف‌ها و چشمه‌ها بر روی سطح زمین که به شکل جویبارها و رودها بوده و شبکه‌ای از آب‌های روان را پدید می‌آورند.

جلگه	به زمین های همواری که از یک سو به کوه ها و از سوی دیگر به پهنه های آب (دریاها، دریاچه ها و ...) محدود می شوند جلگه گویند؛ مثل جلگه ی خوزستان، جلگه ی خزر
جنگل	رویش مترکم درختان در یک محدوده را جنگل گویند. در جنگل معمولاً فاصله ی درختان از یکدیگر کم است و اکوسیستم خاصی در آن جا وجود دارد.
جنگل های استوایی (حاره ای)	جنگل های مترکمی که در نزدیکی خط استوا و مجاورت آن ایجاد شده اند و در آن ها شرایط گرم و مرطوب حکمفرماست. این جنگل ها را جنگل حاره ای نیز گویند.
جوانی جمعیت	هنگامی که درصد زیادی از جمعیت کم تر از ۱۵ سال سن داشته باشند، جمعیت جوان است. کشورهایی که دارای جمعیت جوان هستند دارای هرم سنی با قاعده ی پهن می باشند.
جوّ فوقانی	از ارتفاع ۱۶ کیلومتری به بعد را در آتمسفر زمین، جوّ فوقانی گویند. از این ارتفاع به بعد تغییرات جوّی به سرعت رخ نمی دهند.
جبهه ی هوا	توده های هوا در برخورد با یکدیگر در یک مرز مشترک یک جبهه ی هوا را تشکیل می دهند.
گردشگر	به کسی که به کشور یا شهر یا محیطی غیر از محیط زیست عادی خود برای مدتی که کم تر از ۲۴ ساعت و بیش از یکسال نباشد سفر کند و قصد او از این سفر استراحت، تفریح، ورزش، دیدار فامیل، کسب و کار، مأموریت، شرکت در گردهمایی های علمی، معالجه، تحقیق یا فعالیت های مذهبی باشد، گردشگر گویند.
چاله	سرزمین پست و فرونشسته ای که آب های اطراف را به سوی خود می کشد. اغلب چاله ها منشأ زمین ساختی دارند و یا فرو رفتن قسمتی از زمین ها بر اثر انحلال ویا شکست در قسمت های درونی سبب ایجاد چاله ها می شوند. ابعاد چاله ها متفاوت است.
چشم انداز	بخشی از سطح زمین که شکل خاصی از ناهمواری ها، آب ها، پوشش گیاهی و زندگی انسانی را به نمایش می گذارد.
حوضه ی آبریز	حوضه یا چاله ای با ابعاد متفاوت که آب های اطراف را به سوی خود می کشد و در نهایت به یک دریاچه، دریا، اقیانوس تبدیل می شود. مثل حوضه ی آبریز دریای خزر، حوضه ی آبریز دریاچه ی ارومیه یا حوضه ی آبریز خلیج فارس.
حوضه ی آبگیر	منطقه یا حوضه ای که آب های آن جمع شده و به هم می پیوندند و به وسیله ی یک شبکه از جریان های سطحی از آن منطقه خارج می شود. مثل حوضه ی آبگیر ارس، حوضه ی آبگیر گاماسیاب.
حوضه ی بسته	حوضه یا چاله ای که آب های اطراف به آن وارد می شود اما از آن جریانی خارج نمی گردد. آب حوضه های بسته ممکن است بر اثر مصرف کشاورزی یا صنعتی یا تبخیر و امثال آن ها کم شود.

خشکی هوا	کمبود بخار آب در اتمسفر به مقدار پایین تر از حد معمول و یا کمبود ریزش‌های جوی را در یک دوره‌ی معین در یک مکان، خشکی هوا گویند.
خطوط هم فشار	فشار هوا در امتداد عرضی یک توده‌ی هوا از یک مرکز به اطراف تغییر می‌کند. از به هم پیوستن نقاط هم فشار، خطوط بسته‌ای حاصل می‌شود که به خطوط هم فشار معروف است.
خاورمیانه	به مجموعه‌ی کشورهای که در جنوب غرب آسیا و شمال شرق آفریقا (مصر) قرار دارند گفته می‌شود.
داده	مجموعه‌ی اطلاعات یا ارقامی که بر روی آن‌ها پردازش صورت نگرفته و به حالت خام باشند.
دشت	سرزمینی نسبتاً هموار و کم‌شیب که اطراف آن را کوه‌ها محاصره کرده باشند.
دلتا	محلی که در آن مواد حمل شده توسط رود در محل تقاطع با دریا بر جای گذاشته می‌شود. این محل‌ها اغلب به شکل یک مثلث در می‌آیند که در زبان یونانی دلتا Δ گفته می‌شود.
دوره‌ی بازگشت	مدت زمانی که طول می‌کشد تا یک پدیده مجدداً تکرار شود.
دوره‌ی زمانی	شرایط یا وضعیت مشابهی که طی یک وقفه زمانی مجدداً دیده می‌شود؛ مثلاً در هر ۲۴ ساعت که یک دوره‌ی زمانی به نام شبانه‌روز می‌باشد، زمین یک بار به دور خود حرکت وضعی را انجام می‌دهد.
دیوار برلین	دیواری که بین دو قسمت شرقی و غربی شهر برلین در آلمان کشیده شده بود و قلمرو نیروهای بلوک شرق (کمونیست) و بلوک غرب (سرمایه‌داری) را از نظر سیاسی مشخص می‌کرد. این دیوار پس از وقوع تحولات سیاسی در اوایل دهه‌ی ۱۹۹۰ و اتحاد دو آلمان برچیده شد.
رشد طبیعی جمعیت	رشد طبیعی جمعیت حاصل تفاضل میزان مولید از میزان مرگ و میر است. اگر میزان تولدها بیش از مرگ و میرها باشد، جمعیت رشد می‌کند.
رابطه‌ی متقابل انسان و محیط	حضور انسان در محیط طبیعی همواره با دخالت‌های انسان در آن محیط و اثرات محیط طبیعی بر زندگی انسان همراه بوده است. به مجموعه این کنش‌ها و واکنش‌ها، رابطه‌ی متقابل انسان و محیط گفته می‌شود.
ریزش‌های جوی/ بارندگی	ریزش برف، باران، تگرگ یا شبنم و هرنوع رطوبت جوی دیگر از آسمان به زمین را بارندگی یا ریزش‌های جوی گویند.
زاغه‌نشینی	زندگی در خانه‌های موقتی یا دائمی که از چوب، ورقه‌های آهن، حلبی، حصیر و همانند آن‌ها در پیرامون شهرهای بزرگ ساخته شده را زاغه‌نشینی گویند. کیفیت زندگی در این خانه‌ها معمولاً پایین و فاقد امکانات بهداشتی‌اند.

زباله‌ی صنعتی	ضایعات ناشی از صنایع که پس از تبدیل مواد اولیه به کالاهای ساخته شده حاصل می‌گردد و چون مورد استفاده‌ی دیگری ندارد، دور ریخته می‌شود.
سرشماری جمعیت	انجام عملیات جمع‌آوری، تنظیم و انتشار اطلاعات جمعیتی در یک زمان معین و در مورد همه‌ی افراد ساکن در یک قلمرو خاص، مثلاً یک کشور را سرشماری جمعیت گویند.
سموم دفع آفات گیاهی	موادی که کشاورزان برای مبارزه با آفات یا امراض گیاهی به کار می‌برند.
سنجش از دور	فن بهره‌برداری از داده‌های ماهواره‌ای و تفسیر آن‌ها در بررسی ویژگی‌های بهره‌برداری از منابع زمین
سنگ آذرین درونی	مجموعه سنگ‌هایی که بر اثر سرد شدن مواد آذرین در درون لایه‌های زمین تشکیل شده باشند. این سنگ‌ها معمولاً دارای بلورهای درشت‌اند.
سوبسیدانس	پایین آمدن تدریجی و آرام توده هوا به طرف سطح زمین که باعث افزایش فشار جوئی در یک منطقه می‌شود.
سیاست‌های جمعیتی	مجموعه‌ی اصول، تدابیر و تصمیمات مدوئی که از سوی دولت‌ها در زمینه‌ی مسائل مربوط به جمعیت (مثل کاهش، افزایش، تغییر ساختمان جمعیت، جابه‌جایی و ...) اتخاذ می‌شود.
شبکه‌ی آبراهه	مجموعه‌ی آبراهه‌ها و شاخه‌ها و رودهایی که در یک حوضه‌ی آبرگیر وجود دارند و آب‌های آن حوضه را به خارج از آن (حوضه آبریز) هدایت می‌کنند.
گیاهان شوری‌پسند	گیاهانی که در نواحی خشک و نیمه خشک که در آن‌ها مقدار املاح درون خاک زیاد است، رشد می‌کنند. این گیاهان به گیاهان خشکی‌پسند نیز معروف‌اند.
شهرک اقماری	شهرهای کوچکی که به فاصله‌ی کم در پیرامون شهرهای بزرگ احداث می‌شوند تا جمعیت اضافه شهرهای بزرگ در آن‌ها سکونت کنند. این شهرک‌ها از نظر اقتصادی و اجتماعی به شهرهای بزرگ وابسته‌اند.
شیب دامنه	میزان اختلاف ارتفاع بین دو نقطه و فاصله‌ی افقی بین آن‌ها در روی یک دامنه را گویند. میزان شیب دامنه را به درصد یا درجه بیان می‌کنند.
صادرات نامرئی	به درآمدهای حاصل از گردشگری در یک کشور صادرات نامرئی گویند. گردشگران در کشور میزبان بابت خدمات و کالاهای مختلف هزینه‌هایی می‌پردازند که در واقع مثل این است که خدمات و کالاهای داخل کشور به کشور محل زندگی گردشگر صادر شده باشد.
عرصه‌ی زیستی	محیط یا فضایی که در آن موجودات زنده مثل گیاهان و جانداران زندگی می‌کنند، همانند محیط جنگلی.

عرض جغرافیایی بالا	عرض‌های جغرافیایی نزدیک به مدار ۶۰ درجه‌ی شمالی و جنوبی در کره‌ی زمین و بالاتر از آن.
غرقابی کردن	یکی از روش‌های آبیاری زمین‌های زراعی که در آن برای مدت طولانی به زمین آب داده می‌شود به طوری که تمام فضاهاى خالی خاک پر شده و آب اضافی تا مدتی روی خاک باقی می‌ماند. این روش برای آبیاری گیاهان مناسب نیست.
فرسایش	فرایند تغییر چهره ظاهری زمین بر اثر فعالیت آب، باد، امواج و عوامل دیگر که شامل مراحل تخریب، حمل و انباشتن مواد می‌باشد.
فرسایش خاک	فرایند تخریب خاک و انتقال مواد حاصل از آن از جایی به جای دیگر توسط عوامل طبیعی یا انسانی.
فرسایش کاوشی	کنده شدن و حمل مواد به وسیله‌ی آب‌های جاری یا بادها که سبب کاهش حجم و مقدار مواد در یک قسمت از ناهمواری‌ها می‌شود. رودها در مسیر خود، در قسمت‌های پرشیب عمل فرسایش کاوشی را انجام می‌دهند.
قطب آهنگ	به ماهواره‌هایی قطب‌آهنگ گویند که برداشت اطلاعات را در مسیر قطبین (از یک قطب به قطب دیگر زمین) انجام می‌دهند.
قنات (کاریز)	روشی برای انتقال آب از درون سفره‌های آبدار زیرزمینی به مزارع و روستاهای دور دست. در این روش یک مجرای زیرزمینی به وسیله‌ی چاه‌های متعدد به یکدیگر متصل شده و بالأخره آب حاصل از زیرزمین خارج و در محل مظهر قنات مورد استفاده قرار می‌گیرد.
کواترنر	دوره‌ی حاضر از دوران سنوزوئیک زمین‌شناسی که ۲ میلیون سال اخیر تاریخ زمین‌شناسی را دربرگرفته دارای دو عصر پلی‌ایستوسن و هولوسن (معاصر) می‌باشد.
کوهزایی	چین خوردگی پوسته‌ی زمین و مواد رسوبی آن بر اثر فعالیت‌های نیروهای درونی زمین که سبب ایجاد ناهمواری‌ها می‌شود.
کاربری زمین	به کارگیری زمین برای مقاصد خاص مثل شهرسازی، زراعت، مسکن، تجارت یا صنعت
گازهای گلخانه‌ای	به گاز کربنیک، متان و دی‌اکسید کربن که در اتمسفر زمین مانع بازگشت انرژی حاصل از تابش خورشید می‌شود و گرمای زمین را سبب می‌شوند، گازهای گلخانه‌ای می‌گویند.
گردش آب در طبیعت	فرایند چرخش آب بین اتمسفر زمین، خشکی‌ها و دریاها را گردش آب در طبیعت گویند. طی این فرایند، رطوبت موجود در زمین به شکل مایع، جامد یا گاز در بخش‌های مختلف زمین گردش می‌کند و عامل اساسی این گردش، انرژی حاصل از تابش خورشید می‌باشد.

ایجاد شکستگی و اختلاف ارتفاع در درون سنگ‌ها و لایه‌های زمین بر اثر نیروهای درونی را گسل یا گسله گویند. میزان جابه‌جایی در گسله‌ها ممکن است از چند سانتی‌متر تا چند کیلومتر باشد.	گسل / گسله
مناطق نسبتاً تاریک در سطح خورشید که نشانگر دمای پایین‌تر نسبت به نواحی اطراف خود می‌باشد. تعداد این لکه‌ها متفاوت بوده و به شکل دوره‌ای ظاهر می‌شوند. برای آن‌ها دوره‌ی ۱۱ ساله‌ای در نظر گرفته شده است. افزایش تعداد این لکه‌ها بر شدت میدان مغناطیسی زمین تأثیر می‌گذارد.	لکه‌ی خورشیدی
سنگ‌کره، بخشی از قشر کروی زمین است که به صورت جامد بر روی بخش ماگما (مواد مذاب درونی) قرار گرفته است. قطر این قشر جامد حدود ۱۰۰ کیلومتر است.	لیتوسفر
پهنه‌ای از سطح زمین که زیستگاه موجودات زنده اعم از گیاه، انسان و جانوران باشد.	محیط زیست
محلی که در آن‌جا مواد حاصل از فرسایش رودخانه‌ای بر جای گذاشته می‌شوند و معمولاً شکل مخروطی داشته و در محل خروج رودها از کوهستان‌ها؛ یعنی کوهپایه‌ها تشکیل می‌شوند. مخروط افکنه‌ها ممکن است ابعاد مختلف داشته باشند.	مخروط افکنه
عرض جغرافیایی ۲۳ درجه و ۲۷ دقیقه‌ی شمالی را گویند. در روز اول تیرماه، انوار خورشید به شکل عمودی به این مدار یا عرض جغرافیایی می‌تابند. در مقابل، مدار رأس‌الجدی قرار دارد که در همان عرض اما در نیمکره‌ی جنوبی قرار دارد و در روز اول دی‌ماه انوار خورشید بدان عمودی می‌تابند.	مدار رأس‌السرطان
مراعاتی که به علت سیل یا چرای بی‌رویه دام‌ها و دیگر اقدامات انسانی به صورت غیر قابل اصلاح درآمده باشند.	مراعات مخروبه
محل ورود رود به دریا یا دریاچه را مصب گویند. نام دیگر آن دهانه‌ی رود است.	مصب
مقدار آبی که هر فرد در واحد زمان (روز، ماه یا سال) برای آشامیدن یا دیگر امور روزمره‌ی خود مصرف می‌کند.	مصرف سرانه آب
اختلاف پتانسیل الکتریکی بین دو سر یک جسم یا ماده که از آن جریان الکتریکی عبور کرده باشد. معمولاً مقداری از جریان الکتریکی که از مواد می‌گذرد کاسته می‌شود که به مصرف گرمایش آن جسم می‌رسد. لایه‌های زمین دارای مقاومت‌های الکتریکی متفاوت‌اند.	مقاومت الکتریکی
مقدار انرژی معادل ۱۰ ^۶ تن یا ۱۰ ^۹ کیلوگرم.	مگاتن
منطقه‌ای که شامل یک کلان‌شهر و تعداد شهرک‌اقمار است و معمولاً آن‌ها با یکدیگر ارتباط کارکردی روزانه دارند (در زمینه‌ی اقتصادی، اجتماعی، شغلی، خدماتی و ...).	منطقه‌ی شهری

منطقه‌ی معتدل شمالی مناطق از زمین که در نیمکره‌ی شمالی بین مدار رأس‌السرطان تا مدار قطبی (۶۶ درجه‌ی شمالی) واقع شده‌اند.	منطقه‌ی معتدل شمالی
برخی از مواد در طبیعت خاصیت ناپایدار دارند، مانند مواد رادیواکتیویته و با گذشت زمان هسته‌ی آن‌ها به هسته‌ی سبک‌تر تبدیل می‌شود. این واپاشی هسته‌ای همراه با گسل پرتوهایی همراه است. این خاصیت هسته‌ها را پرتوزایی و هسته‌های ناپایدار را که توانایی ارسال پرتو دارند هسته‌های پرتوزا می‌نامند. (نگاه کنید به کتاب فیزیک ۱ و ۲ پیش دانشگاهی رشته‌ی ریاضی صفحه‌ی ۲۴۷ نیروی هسته‌ای)	مواد پرتوزا
موادی که در اعماق زمین بر اثر فشار و گرما به شکل مذاب درمی‌آیند و در صورت بروز آتشفشان‌ها به سطح زمین راه می‌یابند. این مواد حالت خمیری و روان دارند.	مواد مذاب
نوعی مهاجرت که در کشورهای پیشرفته صنعتی مشاهده می‌شود و مردم ساکن شهرها ترجیح می‌دهند محل زندگی خود را به روستاها منتقل نمایند. نام دیگر آن شهرگزیزی است. این نوع مهاجرت اغلب به خاطر فرار از سر و صدا و هوای آلوده شهرها یا ناهنجاری‌های اجتماعی شهرها صورت می‌گیرد.	مهاجرت از شهر به روستا
نوعی مهاجرت که در آن افراد از یک کشور به کشور دیگر می‌روند تا از شرایط کاری یا زمینه‌های فعالیت‌های اجتماعی کشور مقصد بهره‌گیرند.	مهاجرت خارجی
مهاجرتی که به شکل دائمی، فصلی یا موقتی بین قسمت‌های داخلی یک کشور صورت می‌گیرد.	مهاجرت داخلی
نوعی مهاجرت که اغلب در پیرامون شهرهای بزرگ به وقوع پیوسته و مردمی که در شهرها کار می‌کنند شب‌ها برای استراحت و سکونت به نواحی پیرامون شهرها سفر می‌کنند. به عبارت دیگر محل کار و محل زندگی افراد با یکدیگر فاصله دارد و این فاصله هر روز طی می‌شود.	مهاجرت روزانه
نوعی از نقشه‌های جغرافیایی که در آن‌ها احتمال وقوع یک پدیده مثل زمین لرزه یا سیل و مانند آن‌ها نمایش داده می‌شود.	نقشه‌ی پهنه‌بندی
نوعی نقشه که در روی آن ابعاد عوارض محیطی به مقدار بسیار زیاد کوچک شده‌اند. مثل نقشه‌هایی که در آن‌ها عوارض تا حدود ۱ میلیون برابر کوچک شده‌اند.	نقشه‌ی کوچک مقیاس
شرایط جوی ناآرام به صورت وزش باد - بارش را حالت هوای ناپایدار یا ناپایداری هوا گویند.	ناپایداری هوا
نمایش شیب‌ها یا ناهمواری‌ها یا ویژگی‌های زمین‌شناسی در یک امتداد خاص.	نیمرخ / برش
نیروگاه هسته‌ای کارخانه تولید برق است و انرژی هسته‌ای را به جریان برق تبدیل می‌کند و شامل یک یا چند راکتور، سیستم تولید برق و واحدهای تولید سرما است.	نیروگاه هسته‌ای

نقشه‌ی توپوگرافی	نوعی نقشه‌ی طبیعی که نمایشگر وضعیت ناهمواری‌های زمین است. در این نقشه‌ها پراکندگی شهرها و جاده‌ها ممکن است ترسیم شده باشند.
واحه	جایی در بیابان که به علت وجود آب‌های زیرزمینی و بهره‌برداری از آن‌ها زندگی رونق داشته باشد. معمولاً در چنین جاهایی روستاهای بزرگ و کوچک گسترش می‌یابند.
وارونگی دما (اینورژن)	به طور معمول هرچه از سطح زمین به بالا برویم دمای هوا کاهش می‌یابد. اگر این موضوع بر عکس باشد؛ یعنی با افزایش ارتفاع از دمای هوا کاسته نشود گویند که وارونگی دما (اینورژن) به وقوع پیوسته است. وارونگی دما در زمستان سبب استقرار آلودگی هوا در سطح شهر می‌شود.
هرم سنی جمعیت	نموداری که با آن ساختمان سنی جمعیت نشان داده می‌شود و بر روی یک محور آن تعداد یا درصد جمعیت و در روی محور دیگر، تعداد زنان و مردان با گروه‌های سنی مختلف نشان داده می‌شود.
هوا	نوعی درخت که از شیره آن در تولید کائوچو (لاستیک طبیعی) استفاده می‌شود.
هیدروسفر	(کره‌ی آب) به مجموعه‌ی آب‌های سطح زمین شامل دریاچه‌ها و اقیانوس‌ها اطلاق می‌شود.
یخچال قطبی	پهنه‌های عظیم یخی در نواحی قطبی (شمالی و جنوبی) که به علت سرمای محیط گسترده شده و ممکن است تا مدت‌ها پایدار بمانند.
یخچال کوهستانی	توده‌های بزرگ و قابل توجهی از برف و یخ فشرده شده که در نواحی مرتفع کوهستانی از سالی به سال دیگر یا چند سال پایدار می‌مانند و ذوب نمی‌شوند.

تقدیر و تشکر

شورای برنامه‌ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی مراتب سپاس و قدردانی خود را از اساتید محترم گروه جغرافیای دانشگاه‌های تربیت معلم، تهران، تربیت مدرس و شهید بهشتی، همچنین گروه‌های آموزشی جغرافیا در استان‌ها که با ارائه نظرات و پیشنهادهای سازنده خود در بازنگری این کتاب نقش مؤثری بر عهده داشتند تقدیم می‌دارد.

هم‌چنین از همکاری‌ها و مساعدت صمیمانه‌ی نهادها و ارگان‌هایی که در ارائه‌ی اطلاعات مورد نیاز، مؤلفان را یاری نموده‌اند سپاسگزاری می‌شود:

- سازمان جنگل‌ها و مراتع، وزارت جهاد کشاورزی
- سازمان حفاظت محیط زیست
- روابط عمومی سازمان آب منطقه‌ای تهران
- روابط عمومی وزارت نیرو
- مؤسسه‌ی بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله
- کمیته‌ی ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی
- ستاد حوادث غیرمترقبه وزارت کشور
- سازمان هواشناسی کشور
- سازمان نقشه‌برداری کشور
- شورای پژوهش‌های علمی و صنعتی کشور
- سازمان فضایی ایران
- سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
- مرکز سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران
- مرکز آمار ایران
- سازمان انرژی اتمی ایران

شورای برنامه‌ریزی گروه جغرافیای دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی موفقیت همه‌ی این عزیزان را در خدمت به گسترش علم و فرهنگ کشور، از خداوند متعال خواستار است.

